

Наказ, рапорт і докази: практичний захист прав військовослужбовця

Науково-практичний посібник присвячено практичному захисту прав військовослужбовця через належне оформлення наказів, рапортів і формування доказової бази. У виданні систематизовано основні вимоги до службових документів, порядок їх подання, фіксування та використання під час вирішення службових, адміністративних і соціальних питань.

Особливу увагу приділено доказуванню обставин проходження військової служби, грошового забезпечення, відпусток, переміщення, звільнення, поранення, проходження ВЛК, виконання бойових завдань та інших юридично значущих обставин. Наведено практичні алгоритми, зразки документів, доказові матриці та судову практику.

Посібник розрахований на військовослужбовців, членів їх сімей, адвокатів, юристів, командирів військових частин та всіх, хто займається захистом прав у сфері військової служби.

Р. В. Гайворонський

НАКАЗ, РАПОРТ І ДОКАЗИ: ПРАКТИЧНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Науково-практичний посібник

Харків
«Право»
2026

Гайворонський Р. В.

Г15 Наказ, рапорт і докази: практичний захист прав військово-службовця : наук.-практ. посіб. / Р. В. Гайворонський. – Харків : Право, 2026. – 236 с.

ISBN 978-617-8852-36-8

Науково-практичний посібник присвячено практичному захисту прав військовослужбовця через належне оформлення наказів, рапортів і формування доказової бази. У виданні систематизовано основні вимоги до службових документів, порядок їх подання, фіксування та використання під час вирішення службових, адміністративних і соціальних питань.

Особливу увагу приділено доказуванню обставин проходження військової служби, грошового забезпечення, відпусток, переміщення, звільнення, поранення, проходження ВЛК, виконання бойових завдань та інших юридично значущих обставин. Наведено практичні алгоритми, зразки документів, доказові матриці та судову практику.

Посібник розрахований на військовослужбовців, членів їх сімей, адвокатів, юристів, командирів військових частин та всіх, хто займається захистом прав у сфері військової служби.

УДК 342.95(477):355.1.077.6

ISBN 978-617-8852-36-8

© Гайворонський Р. В., 2026

© ТОВ «Видавничий дім «Право»,
2026

ПЕРЕДМОВА

Захист прав військовослужбовця є одним із найважливіших завдань сучасної правової держави. В умовах збройної агресії проти України, запровадження воєнного стану та тривалого виконання військовослужбовцями бойових завдань значно зросла кількість правовідносин, пов'язаних із проходженням військової служби. Одночасно збільшилася й кількість спорів щодо законності наказів командирів, оформлення службових документів, проведення службових розслідувань, накладення дисциплінарних стягнень, здійснення грошового забезпечення, звільнення з військової служби, встановлення причинного зв'язку поранень, реалізації соціальних гарантій та судового захисту прав військовослужбовців.

Практика свідчить, що результат більшості військових спорів залежить не лише від правильного застосування норм матеріального права, а насамперед від якості документального оформлення обставин справи. Один неналежно складений наказ, несвоєчасно поданий рапорт, відсутність підтвердження його реєстрації або втрачені докази можуть істотно ускладнити або навіть унеможливити ефективний захист прав військовослужбовця. Саме тому наказ, рапорт і докази є основними елементами будь-якого військового спору, незалежно від його предмета.

Військова служба має особливий правовий режим, що поєднує принципи єдиноначальності, військової дисципліни та безумовного виконання законних наказів із конституційними гарантіями прав і свобод людини. Командири наділені широкими повноваженнями щодо організації служби, однак ці повноваження не є необмеженими. Будь-яке управлінське рішення повинно ґрунтуватися на законі, бути належним чином оформленим, мотивованим і прийнятим у межах компетенції. Водночас військовослужбовець має право на повагу до своєї гідності, справедливе ставлення, ефективний засіб юридичного захисту та судовий контроль за законністю рішень органів військового управління.

За останні роки Верховний Суд сформував значний масив правових висновків щодо проходження військової служби, виконання наказів, проведення службових розслідувань, дисциплінарної відповідальності, виплати грошового забезпечення, соціального захисту військовослужбовців та порядку судового оскарження рішень суб'єктів владних повноважень. Водночас практика Європейського суду з прав людини дедалі активніше застосовується українськими судами під час вирішення військових спорів, насамперед щодо права на справедливий суд, ефективний засіб юридичного захисту, юридичної визначеності, пропорційності втручання держави та належного урядування.

Метою цього посібника є комплексне дослідження правової природи наказу, рапорту та доказів як ключових елементів захисту прав військово-службовця. Видання спрямоване не лише на теоретичний аналіз законодавства, а й на вироблення практичних рекомендацій щодо правильного оформлення службових документів, фіксації доказів, побудови правової позиції та ефективного представництва інтересів у судах.

Особливу увагу приділено аналізу чинного законодавства України, положень Конституції України, законів України, військових статутів, підзаконних нормативно-правових актів, а також узагальненню сучасної практики Верховного Суду і Європейського суду з прав людини. Значне місце відведено питанням доказування, процесуальним особливостям адміністративного судочинства, оцінці електронних доказів, строкам звернення до суду та вибору належного способу захисту.

Посібник побудована за принципом поєднання наукового дослідження і практичного посібника. Поряд із теоретичними положеннями читач знайде покрокові алгоритми дій, рекомендації щодо оформлення рапортів, наказів та інших службових документів, зразки процесуальних документів, чеклисти доказів, аналіз типових помилок, що допускаються як військовослужбовцями, так і посадовими особами органів військового управління.

Окремий розділ присвячений типовим помилкам, які найчастіше стають причиною програшу судових справ. Серед них – неналежне оформлення рапортів, відсутність підтвердження їх подання, недотримання процесуальних строків, несвоєчасне витребування доказів, неналежне реагування на службові розслідування, неправильне визначення предмета та способу судового захисту. Аналіз цих помилок дає змогу сформулювати практичні рекомендації щодо їх попередження.

Практична цінність книги полягає у її прикладному характері. Вона може бути використана як настільний посібник під час підготовки рапортів, звернень, адміністративних позовів, апеляційних і касаційних скарг, адвокатських запитів, клопотань про витребування доказів, а також при здійсненні представництва інтересів військовослужбовців у судах.

Посібник адресована військовослужбовцям усіх категорій, командирам, юрисконсультам військових частин, адвокатам, суддям, прокурорам, працівникам органів державної влади, науковцям, викладачам, курсантам, студентам юридичних закладів освіти та всім, хто цікавиться питаннями військового права і судового захисту.

Автор сподівається, що ця праця стане корисним науковим і практичним джерелом, сприятиме правильному застосуванню законодавства, формуванню єдиної правозастосовної практики та підвищенню рівня правової захищеності.

ності військовослужбовців України. Дотримання законності, належне документальне оформлення рішень, своєчасне збирання доказів і професійний судовий захист є необхідними передумовами зміцнення довіри до системи військового управління, забезпечення дисципліни та утвердження принципу верховенства права навіть в умовах воєнного стану.

Саме тому наказ, рапорт і докази слід розглядати не лише як службові документи чи процесуальні інструменти, а як ключові правові механізми реалізації та захисту прав військовослужбовця. Від їх належного оформлення, збереження та використання часто залежить не лише результат конкретної судової справи, а й відновлення справедливості, захист честі та гідності військовослужбовця, забезпечення його соціальних гарантій і зміцнення принципу відповідальності держави перед тими, хто виконує свій обов'язок із захисту України.

ВСТУП

Актуальність теми

Повномасштабна збройна агресія проти України, запровадження правового режиму воєнного стану та проведення масштабної мобілізації істотно змінили характер правовідносин, пов'язаних із проходженням військової служби. Збройні Сили України та інші військові формування функціонують в умовах постійного виконання бойових і спеціальних завдань, що обумовлює необхідність оперативного прийняття управлінських рішень, безумовного виконання законних наказів та суворого дотримання військової дисципліни.

Разом із тим особливості проходження військової служби не скасовують конституційних гарантій прав людини і громадянина. Військовослужбовець залишається суб'єктом права, який має гарантовані Конституцією України право на повагу до честі й гідності, право на соціальний захист, право на справедливий суд, право на ефективний засіб юридичного захисту, право на відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями чи діями органів державної влади, а також інші права, передбачені національним законодавством та міжнародними договорами.

Практика останніх років свідчить про суттєве збільшення кількості судових спорів, пов'язаних із проходженням військової служби. До адміністративних судів регулярно надходять позови щодо оскарження наказів командирів, дисциплінарних стягнень, результатів службових розслідувань, рішень військово-лікарських комісій, звільнення з військової служби, виплати грошового забезпечення, додаткової винагороди, одноразової грошової допомоги, компенсацій та інших соціальних гарантій. Значну частину становлять також спори щодо встановлення юридичних фактів, підтвердження участі у бойових діях, зарахування вислуги років, отримання статусу учасника бойових дій, оформлення документів, пов'язаних із пораненням, контузією або загибеллю військовослужбовців.

Аналіз судової практики переконливо свідчить, що успіх судового захисту значною мірою залежить від належного документального

оформлення проходження військової служби. Саме наказ визначає правові наслідки управлінського рішення командира, рапорт є основною формою реалізації прав військовослужбовця, а докази забезпечують можливість підтвердити фактичні обставини спору. Втрата документів, відсутність підтвердження подання рапорту, неналежне оформлення наказів, недотримання строків звернення або недостатня доказова база нерідко стають причинами відмови у задоволенні позовних вимог навіть за наявності фактичного порушення прав.

У зв'язку з цим особливого значення набуває комплексний аналіз правової природи наказу, рапорту та доказів як взаємопов'язаних елементів механізму захисту прав військовослужбовця. Саме ці інструменти забезпечують реалізацію принципів законності, юридичної визначеності, належного урядування, верховенства права та ефективного судового захисту.

Стан наукового дослідження проблематики

Питання проходження військової служби, дисциплінарної відповідальності, соціального забезпечення військовослужбовців, адміністративного судочинства та доказування неодноразово ставали предметом наукових досліджень українських учених. Разом із тим більшість наукових праць присвячена окремим аспектам військового права або процесуального законодавства.

Після запровадження воєнного стану сформувався новий масив судової практики, який потребує систематизації та наукового осмислення. Верховний Суд сформулював низку правових висновків щодо законності наказів, дисциплінарних проваджень, порядку виплати грошового забезпечення, застосування процесуальних строків, оцінки доказів та вибору належного способу судового захисту. Одночасно українські суди дедалі активніше застосовують практику Європейського суду з прав людини при вирішенні військових спорів.

Незважаючи на значний розвиток судової практики, відсутні комплексні дослідження, присвячені взаємозв'язку наказу, рапорту та доказів як єдиної системи правового забезпечення захисту прав військовослужбовця. Саме ця прогалина зумовлює актуальність підготовки даного посібника.

Мета та завдання дослідження

Метою посібника є комплексне дослідження правового регулювання оформлення наказів, подання рапортів, формування доказової бази та їх значення для ефективного захисту прав військовослужбовців в адміністративному, цивільному та інших видах судочинства.

Для досягнення поставленої мети визначено такі основні завдання: дослідити конституційні засади правового статусу військово-службовця;

проаналізувати правову природу наказів у системі військового управління;

визначити місце та значення рапорту як форми реалізації прав військовослужбовця;

дослідити вимоги до належності, допустимості, достовірності та достатності доказів;

проаналізувати сучасну практику Верховного Суду щодо військових спорів;

узагальнити практику Європейського суду з прав людини;

визначити типові помилки під час оформлення військових документів;

сформулювати практичні рекомендації для військовослужбовців, адвокатів і командирів.

Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі проходження військової служби, реалізації прав військовослужбовців, діяльності органів військового управління та здійснення судового захисту.

Предметом дослідження є норми Конституції України, законів України, військових статутів, інших нормативно-правових актів, практика Верховного Суду, практика Європейського суду з прав людини, а також теоретичні й практичні аспекти оформлення наказів, подання рапортів, збирання та оцінки доказів.

Методологія дослідження

Методологічну основу посібника становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження. Використано діалектичний,

системний, структурно-функціональний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий та логічний методи. Особливе значення має метод узагальнення судової практики, який дозволив систематизувати правові висновки Верховного Суду та практику ЄСПЛ щодо найбільш поширених категорій військових спорів.

Наукова новизна

Наукова новизна посібника полягає у комплексному дослідженні взаємозв'язку наказу, рапорту та доказів як основних правових інструментів захисту військовослужбовця. У роботі запропоновано системний підхід до аналізу документального забезпечення військової служби, узагальнено актуальну практику Верховного Суду, розкрито особливості застосування стандартів ЄСПЛ та сформульовано практичні рекомендації щодо підготовки процесуальних документів і формування належної доказової бази.

Практичне значення

Практична цінність посібника полягає у можливості використання її положень:

військовослужбовцями – для належного оформлення рапортів, збору доказів та захисту своїх прав;

адвокатами – під час підготовки позовів, скарг, клопотань та інших процесуальних документів;

суддями – при вирішенні спорів, пов'язаних із проходженням військової служби;

командирами та юрисконсультами військових частин – для забезпечення законності управлінських рішень;

науковцями, викладачами та студентами – як навчального і наукового матеріалу з військового, адміністративного та процесуального права.

Структура посібника

Посібник складається з передмови, вступу, чотирнадцяти розділів, додатків, систематизованої практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини, зразків процесуальних документів,

алфавітного та предметного покажчиків, списку використаних джерел і загального висновку.

Запропонована структура дозволяє послідовно розкрити як теоретичні засади правового регулювання військової служби, так і практичні аспекти захисту прав військовослужбовців. Особливу увагу приділено аналізу типових помилок, які допускаються під час оформлення наказів, складання рапортів, формування доказової бази та звернення до суду. Практична спрямованість посібника полягає у поєднанні наукового аналізу із рекомендаціями, алгоритмами дій і зразками документів, що можуть бути використані у повсякденній діяльності військовослужбовців, адвокатів і юрисконсультів.

Зміст

Передмова	3
Вступ.....	6

Актуальність теми	11
Мета і завдання дослідження	15
Методологія дослідження	19
Практичне значення посібника	23

Розділ І

Правовий статус військовослужбовця	27
1.1. Конституційні гарантії військовослужбовця	27
1.2. Права та обов'язки військовослужбовців	29
1.3. Принцип верховенства права у військовій службі	30
1.4. Законність діяльності командирів	31
1.5. Військова дисципліна	32
1.6. Межі виконання наказів	33
1.7. Незаконний наказ	35
1.8. Відповідальність командира	37
1.9. Судовий контроль за діяльністю військового командування	38
1.10. Практика Верховного Суду	41

Розділ ІІ

Наказ у військовому праві	45
2.1. Поняття наказу	45
2.2. Види наказів	46
2.3. Усний наказ	49
2.4. Письмовий наказ	50
2.5. Бойовий наказ	52
2.6. Адміністративний наказ	53
2.7. Межі повноважень командира	55
2.8. Виконання наказу	56
2.9. Відмова від виконання явно злочинного наказу	58
2.10. Судова практика	61

Розділ ІІІ

Рапорт як основний процесуальний документ військовослужбовця	65
3.1. Правова природа рапорту	65

3.2. Види рапортів	67
3.3. Порядок подання	69
3.4. Реєстрація	70
3.5. Доказ подання	72
3.6. Строки розгляду	74
3.7. Бездіяльність командира	75
3.8. Повторний рапорт	77
3.9. Електронний рапорт	78
3.10. Судова практика	81

Розділ IV

Докази у військових справах	85
4.1. Поняття доказів	85
4.2. Належність доказів	87
4.3. Допустимість доказів	88
4.4. Достовірність доказів	89
4.5. Достатність доказів	90
4.6. Електронні докази	92
4.7. Відеозаписи	94
4.8. Листування	95
4.9. Свідки	96
4.10. Висновки експертів	97
Науковий висновок до розділу	99

Розділ V

Документальне забезпечення військової служби	100
5.1. Особова справа	100
5.2. Послужний список	101
5.3. Журнали бойових дій	102
5.4. Журнали службових розслідувань	103
5.5. Книга наказів	104
5.6. Медичні документи	105
5.7. Довідки	106
5.8. Витяги	107
5.9. Архівні документи	108
5.10. Витребування документів	111
Науковий висновок до розділу	114

Розділ VI

Службове розслідування	115
6.1. Підстави	115

6.2. Призначення	115
6.3. Права військовослужбовця	116
6.4. Надання пояснень	117
6.5. Ознайомлення з матеріалами	117
6.6. Висновок комісії.....	118
6.7. Заперечення	119
6.8. Судове оскарження	120
6.9. Практика Верховного Суду	121
6.10. Типові помилки	122

Розділ VII

Дисциплінарна відповідальність	124
7.1. Дисциплінарний статут	124
7.2. Види стягнень.....	125
7.3. Процедура	126
7.4. Строки	127
7.5. Права військовослужбовця	128
7.6. Судовий контроль.....	129
7.7. Практика Верховного Суду	130
7.8. Практика ЄСПЛ.....	131

Розділ VIII

Грошове забезпечення	134
8.1. Право на виплати	134
8.2. Додаткова винагорода	135
8.3. Бойові виплати	136
8.4. Індексація.....	138
8.5. Компенсації.....	139
8.6. Судова практика	140

Розділ IX

Звільнення з військової служби	143
9.1. Підстави	143
9.2. ВЛК.....	144
9.3. Інвалідність.....	145
9.4. Сімейні обставини	146
9.5. Наказ про звільнення	147
9.6. Судова практика	148

Розділ X

Судовий захист.....	152
10.1. Адміністративний позов.....	152

10.2. Забезпечення доказів	154
10.3. Забезпечення позову	155
10.4. Апеляція.....	156
10.5. Касація	157
10.6. Виконання рішення.....	158
10.7. Судові витрати.....	159
10.8. Практика Верховного Суду	160

Розділ XI

Практика Верховного Суду	163
11.1. Про незаконні накази	163
11.2. Про рапорти	164
11.3. Про службові розслідування	165
11.4. Про дисциплінарні стягнення	166
11.5. Про звільнення	168
11.6. Про виплати	169
11.7. Про бойові накази	170
11.8. Про строки звернення.....	171
11.9. Про доказування.....	172
11.10. Узагальнення практики.....	174

Розділ XII

Практика ЄСПЛ.....	178
12.1. Право на справедливий суд.....	178
12.2. Ефективний засіб юридичного захисту	179
12.3. Захист права власності	180
12.4. Право на повагу до приватного життя	182
12.5. Виконання судових рішень	183
12.6. Компенсація	184

Розділ XIII

Типові помилки військовослужбовців	186
13.1. Усні звернення.....	186
13.2. Відсутність доказів	187
13.3. Прострочення строків.....	188
13.4. Відсутність копій документів	188
13.5. Неправильне оформлення рапортів.....	189
13.6. Відсутність реєстрації	190
13.7. Помилки під час службового розслідування	191

13.8. Неправильний спосіб судового захисту	192
13.9. Ігнорування практики Верховного Суду	192
13.10. Практичні рекомендації	193

Розділ XIV

Практичний посібник	196
14.1. Алгоритм захисту військовослужбовця	196
14.2. Покрокова інструкція захисту	197
14.3. Чекліст доказів	198
14.4. Зразок рапорту	199
14.5. Зразок пояснення	200
14.6. Зразок адміністративного позову	200
14.7. Зразок адвокатського запиту	202
14.8. Зразок клопотання про витребування доказів	203
14.9. Зразок апеляційної скарги	204
14.10. Зразок касаційної скарги	205
Практичні поради щодо використання зразків	206

Додатки	207
----------------------	-----

Додаток 1

ОСНОВНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	207
--	-----

Додаток 2

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА СУДОВА ПРАКТИКА У СПРАВАХ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	211
---	-----

Післямова	217
------------------------	-----

Висновок	219
-----------------------	-----

Список використаних джерел	223
---	-----

Примітка	227
-----------------------	-----

Виробничо-практичне і наукове видання

Гайворонський Руслан Володимирович

НАКАЗ, РАПОРТ І ДОКАЗИ: ПРАКТИЧНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Науково-практичний посібник

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 20.09.2026. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 14. Обл.-вид. арк. 18. Тираж 100 пр. Зам. № 757

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт Плюс»,
вул. Весніна, 12, м. Харків, 61023, Україна
Тел. (097) 445-07-79
Вебсайт: <https://promart.in.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8388 від 16.07.2025

Перейти на сайт →